A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár ősnyomtatványai (Incunabula Bibliothecae Sancti Martini de Sacro Monte Pannoniae II.). Összeállította W. SALGÓ Ágnes. Pannonhalmi Főapátság Bencés Kiadó, Pannonhalma 2017. 258 oldal.

A könyvtári gyűjtemények egyik legértékesebb állományrészét alkotják az ősnyomtatványok *(incunabula)*, az 1500. december 31-ig nyomtatott művek. Magyarország legrégebbi bibliotékája, a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár, az új katalógusban számba vett 237 ősnyomtatványával az országban megtalálható incunabulumoknak mindössze néhány százalékát őrzi, állománya mégis több szempontból figyelemre méltó. A magyarországi ősnyomtatványok katalógusa, a CIH[1] alapján harminc fölött van azon 1500-ig nyomtatott művek száma, amelyeknek egyetlen hazai példányát Pannonhalmán őrzik. Itt találhatunk meg egy olyan művet is, ami csak ebben a könyvtárban lelhető fel az egész világon. A kis terjedelmű, mindössze négy levélnyi ősnyomtatvány VI. Sándor pápa kancelláriai szabályzatát tartalmazza.[2] A pannonhalmi ősnyomtatvány-gyűjtemény további érdekessége, hogy az első Magyarországon nyomtatott könyv, a *Budai Krónika (Chronica Hungarorum)* nyomtatása (1473) előtti évekből négy könyv is megtalálható a könyvtárban.

Több mint száz évvel ezelőtt Récsey Viktor bencés szerzetes, gimnáziumi tanár, könyvtáros és régész *Ősnyomtatványok és régi magyar könyvek a pannonhalmi könyvtárban*[3] címmel összegyűjtötte a Pannonhalmán őrzött legrégebbi könyveket, és kiadta azok katalógusát. Munkája két részből áll: 1536-ig tartalmazza az ősnyomtatványokat, illetve 1711-ig a régi magyar könyveket. A jelenleg elfogadott időhatárig terjedő köteteket tartalmazó első részben 232 művet írt le. Récsey könyvében hivatkozott az akkor elérhető katalógusokra és bibliográfiákra, leírásaiban közölte a szövegkezdetet *(incipit)* és a befejezést *(explicit)*. Az egyedi bélyegekre azonban kisebb hangsúlyt fektetett, az egyes művek eredetét *(proveniencia)* nem közölte következetesen, néhol megemlékezett a tulajdonosokról *(possessor)*, máskor nem. A nem szigorú szabványt követő közreadásnak köszönhetően azonban olyan érdekességeket is találhatunk művében, mint például Thuróczy János *Chronica Hungarorum*-ának

1 *Catalogus incunabulorum quae in bibliothecis publicis Hungariae asservantur*, szerk. SAJÓ Géza – SOLTÉSZ Erzsébet, Budapest, 1970.

2 ALEXANDER VI. (PAPA): *Regulae cancellariae*, 12. tétel.

3 *Incunabula et Hungarica Antiqua in Bibliotheca S. Montis Pannoniae*, Budapest, 1904.

brünni kiadásánál (210. tétel) a könyv rövid történetét, valamint az utolsó nyomtatott lap utáni levélen szereplő anagrammákat, vagy Antonius Florentinus *Summa theologicá*-ja 3. részének példányleírásához (29. tétel) hozzáfűzve Récsey Viktor saját francia nyelvű beszédét a Corvina könyvtárról, amelyet a könyvtárosok nemzetközi kongresszusán mondott el 1900. augusztus 23-án Párizsban.

Az 1970-ben Sajó Géza és Soltész Erzsébet által szerkesztett országos ősnyomtatvány-katalógus (CIH) is tartalmazza a pannonhalmi ősnyomtatványokat. Ez a kötet már minden tétel leírásában közöl hivatkozást külföldi katalógusokra és bibliográfiákra, abban a tízben is, amiben még Récsey nem közölt. A művekről azonban csak a legfontosabb könyvészeti adatokat adja közre, a könyvek eredetét és a korábbi tulajdonosokat nem ismerteti, továbbá az egyes példányok egyedi sajátosságairól csak a teljesség vagy csonkaság kérdésében tájékoztat.

Időszerű volt tehát egy új, naprakész katalógus elkészítése, amelyre a régi könyvek kiváló ismerője, W. Salgó Ágnes, az Országos Széchényi Könyvtár Régi Nyomtatványok Tárának nyugállományú vezetője kapott felkérést. *A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár ősnyomtatványai* című katalógus a Szent Márton hegyén őrzött incunabulumokat történeti bevezetővel, következetes leírással, naprakész hivatkozásokkal és kiváló mutatókkal teszi közzé. A kötet történeti bevezetéssel indul, amely az ősnyomtatványok jobb megismeréséhez szolgáltat hátteret, a könyvtár és a benne őrzött könyvek sorsának alakulását tárja elénk. Megtudjuk belőle, hogy az alapítás óta eltelt évszázadok során a bibliotéka és annak állománya a történelmi korszakok eseményeinek megfelelően hogyan alakult, mikor és hogyan gyarapodott, illetve pusztult. Sokat köszönhetett a pannonhalmi könyvtár a könyvgyűjteményt jelentősen növelő apátjainak, így Himmelreich Györgynek (1583–1637), aki a törökdúlás miatt távolra került gyűjteményből sok könyvet szerzett vissza Bécsből és Pozsonyból, illetve Novák Krizosztomnak (1744–1819), aki a rend újraindulása után gyarapította jelentősen az állományt, valamint az adományozóknak, akik kisebb-nagyobb gyűjteményekkel járultak hozzá a könyvtár mai gazdagságához. A történeti bevezető a könyvtárrendezésekről és különböző, a jelenlegi könyvtári rendszer kiépüléséhez hozzájáruló katalógusok, repertóriumok megjelenéséről is megemlékezik.

A bevezető tanulmányt a katalógus használatát segítő útmutató követi, benne a katalógustételek szerkezetének magyarázó leírása (tételszám, érvényes jelzet, bibliográfiai leírás, bibliográfiák, katalógusok, a tartalom leírása, megjegyzések, tulajdonosi bejegyzések, kötés, hiányok, kolligátumok). Ezután található a rövidítésjegyzék, amely magában foglalja az idézett művek és adatbázisok jegyzékét, az általános rövidítéseket, illetve a szerzetesrendek rövidítéseinek feloldását. A betűrendes katalógus 237 pannonhalmi ősnyomtatvány esetében adja meg – amennyiben ez lehetséges – a szerző(ke)t és a címet, a megjelenés adatait, a terjedelmet, a legnagyobb bibliográfiákra és adatbázisokra[4] való hivatkozást, az illusztráltságot, nyomdászjelvény meglétét, a provenienciát és a kötés egyedi leírását, amelyet kiemelkedő részletességgel és pontossággal Rozsondai Marianne és Rozsondai Béla, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattárának

4 Többek közt: *Gesamtkatalog der Wiegendrucke* (GW); *Catalogue of books printed in the XVth century, now in the British Museum* (BMC); *Bayerische Staatsbibliothek München. Inkunabelkatalog* (BSB-Ink.); CIH; *The Incunabula Short-Title Catalogue* (ISTC).

korábbi vezetője és munkatársa készített. Amennyiben a mű csonka, a kötésleírás után következik a csonkaság mértékének pontos megadása. Ha a mű egybe van kötve más alkotás(okk)al, ez is pontos jelölést kap, a tétel utolsó megjegyzéseként.

A katalógust mutatók és konkordanciák teszik teljessé. A több szempontú, gyors és eredményes keresést támogatja a kommentátorok, kiadók, fordítók és egyéb közreműködők jegyzéke, a nyomdahelyek, nyomdászok és a kiadás idejének felsorolása, a nyomdászok, kiadók, könyvárusok, megrendelők és működési helyük megadása, a tulajdonosok, antikváriusok és működési helyük listája, valamint a könyvkötők, műhelyek és restaurátorok felsorolása. A konkordanciák között a könyvtári jelzet és a tételszám, valamint a különböző bibliográfiák és katalógusok, illetve a tételszám összefüggéseit találjuk. Az adatbázis szakmai lektora Samodai Éva, a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár munkatársa és Keveházi Katalin, a Szegedi Tudományegyetem Klebelsberg Könyvtárának főigazgatója volt.

„Miközben a régi könyvek lapjait forgatjuk, visszatekinthetünk a régmúltba, átélhetjük a korábbi olvasók örömeit, áhítatát, félelmeit, a természeti csapások rémületét és a sokszínű tudomány gazdagságának örömét. Mesélnek a könyvek, csak csendben hallgatnunk kell őket" – írja a néhány legérdekesebbnek tartott pannonhalmi ősnyomtatványról szóló tanulmányában W. Salgó Ágnes.[5] S valóban, a könyvtáraknak, gyűjteményeknek, de az egyes könyveknek is saját históriája van, így a pannonhalmi gyűjtemény szinte minden darabjából külön történetet lehetne írni. Ezt a munkát kezdte meg a szerkesztő 2016-ban megjelent írásában, amelyben az általa feldolgozott anyag ritkaságait, bestsellereit és unikumait emelte ki és mutatta be. Többek közt Hieronymus de Vallibus páduai orvos és humanista költő epikus munkáját Jézus szenvedéséről 1494-ből, amely Magyarországon csak ebben az egyetlen példányban ismert, vagy a *Salzburgi Missalé*-t 1492-ből, amely a 15. századi könyvművészet gyönyörű példánya, szintén az egyetlen fennmaradt kötet Magyarországon, és érdekessége, hogy nagy valószínűséggel a művet a későbbiek során a passió forgatókönyvének is használhatták. 1487-ből Páduából való a *De particularibus diaetis* című dietetikai mű, eredetileg arab nyelvű szöveg, latin fordításban. Különlegessége, hogy az összes élelmiszerfajtát végigveszi, ami emberi táplálékul szolgálhatott. Az ismertetett könyvritkaságok között szerepel Werner Rolewinck *Fasciculus temporum* című, fametszetekkel díszített egyetemes történetének 1485-ös kiadása, egy rendkívül népszerű mű, amelyet a 15. században harminckétszer nyomtattak ki.

Az ősnyomtatvány-gyűjtemény számos ritkaságából a legfontosabbakat a katalógus is megemlíti. Köztük Antonius Florentinus *Summa theologicá*-ja 3. részét (29. tétel), amelyet még Récsey a kötetben található bejegyzés alapján corvinának gondolt (1900-ban a már említett párizsi konferencián tartott előadásában is erről beszélt), de a további kutatások alapján a szakemberek nem találtak ezt megerősítő egyedi bizonyítékot a kötetben, így jelenleg nem sorolják a corvinák közé. Könyvritkaságnak számít Cicero *Epistolae ad familiares* címmel 1495-ben Milánóban megjelent, leveleket tartalmazó kötete is (86. tétel), amely a GW szerint a pannonhalmin kívül csak két példányban létezik a világon. A *Missale Quinqueecclesiense*, a pergamenre

5 W. SALGÓ Ágnes, Amiről a régi könyvek mesélnek, in *Collectanea Sancti Martini IV. A Pannonhalmi Főapátság Gyűjteményeinek Értesítője 4*, szerk. DÉNESI Tamás, Pannonhalma, 2016, 63.

nyomtatott pécsi misekönyv (171. tétel) érdekessége, hogy egyesek szerint akár a 16. századtól folyamatosan Magyarországon lehetett. A pannonhalmi ritka ősnyomtatványok történetének, tartalmának és jelentőségének felderítése megkezdődött, a jövőbeli kutatásokhoz alapul szolgáló kiváló katalógus rendelkezésre áll, a további feltárás számos értékes adat napvilágra kerülésével kecsegtet.

A Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár ősnyomtatványainak katalógusa online is elérhető, néhány kattintással kereshetünk a szerzők, címek, tárgyak, dátumok vagy nyelvek között. Pillanatok alatt a szükséges információ birtokába juthatunk, mindemellett a nyomtatott forma is sok előnyt rejt magában. Ezek közül talán a legfontosabb, hogy könyv alakban egyben láthatjuk az egész gyűjteményt, és a provenienciákat, possessorokat olvasva az egyes könyvek, a gyűjtemény, és részben a könyvtár története is megelevenedik a szemünk előtt.

A katalógus a kétnyelvű – magyar és angol – történeti bevezetőnek, az útmutatónak, a rövidítéseknek és a mutatóknak köszönhetően nemzetközi szintű felhasználásra is alkalmas. Reméljük, hogy a sorozat I. részeként jegyzett, és a tizenhét pannonhalmi kódexet tartalmazó első kötet megjelenése sem várat már sokat magára.

Bakonyi Zsuzsanna